

Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun
Eremitemåla

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långasjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

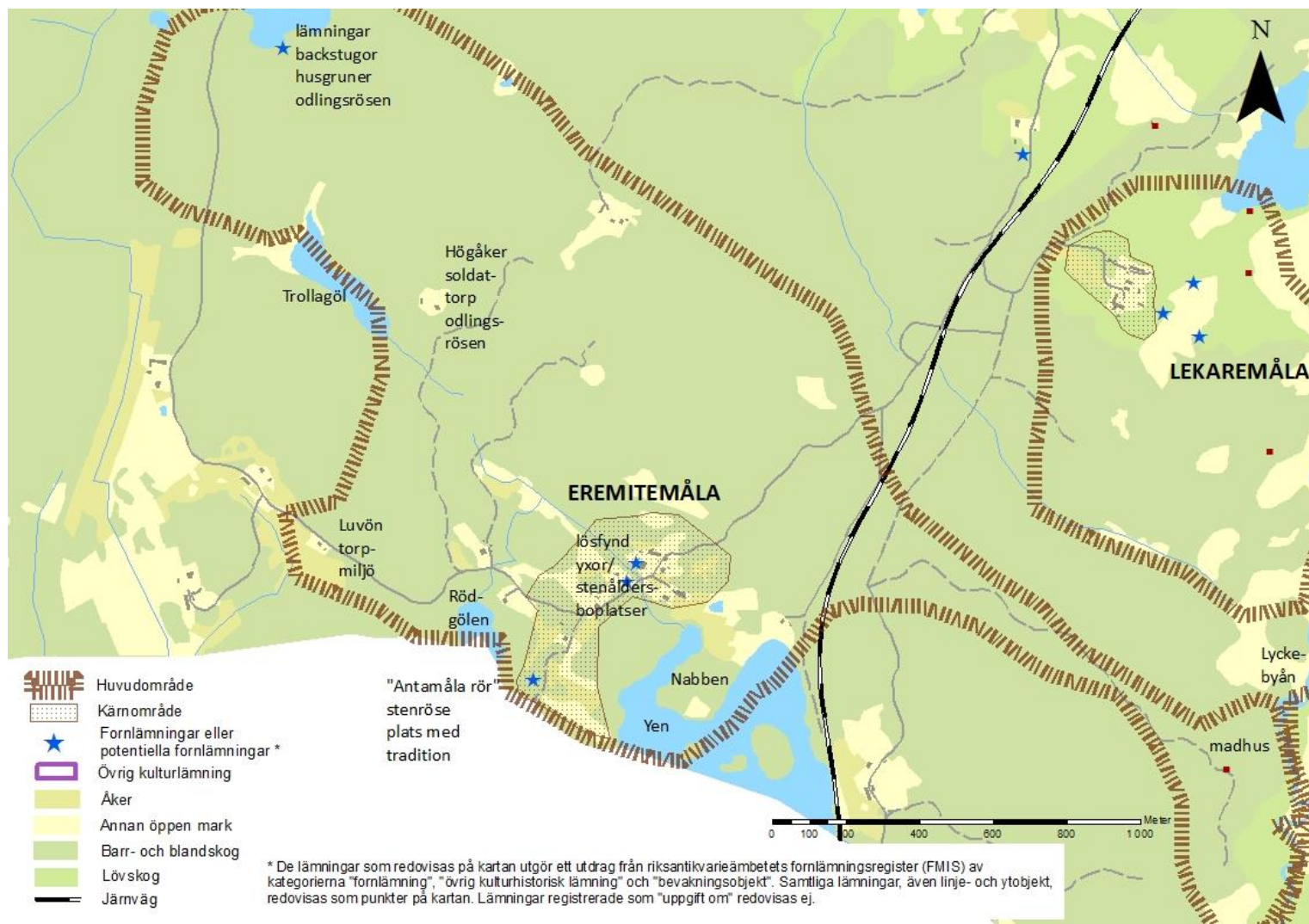
- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madängar med madhus, fiskevatten, kvarnplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: "fornlämning", övrig kulturhistorisk lämning" eller "bevakningsobjekt". Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som otidligt gjort dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färggrutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger.

EREMITEMÅLA

Klass 2

Lyckebyån: Slåttermarker, mossodlingar, gräns mot Lyckebyån, madhus. Gamla vägsträckningar.

Skogslandets jordbruk: Bevarat odlingslandskap med åkerholmar, lövträd, öppna åkrar och betade hagar. Flera torp och torplämningar med berättelser. Soldattorp.

Övriga berättelser: Gränsbygd, om Antamåla rör.

Eremitemåla är mest känt för det 11 meter höga röset Antamåla rör¹, som bildades under och av inlandsisen. Bebyggelsen är orienterad och spridd utmed byvägen, som löper utmed sjön Yen i vilken länsgränsen mot Blekinge går, tidigare riksgränsen mot Danmark. Inägorna betas och hålls i tort sett öppna. Åkrarna är oregelbundna och präglas delvis av äldre trädbevuxna åkerholmar. Byn är också en av dem som utnyttjat mark utmed Lyckebyån till madslätter. Ett bevarat madhus finns här. Byn har också spår av mänskliga aktiviteter från stenåldern.

Eremitemåla by ligger sydväst om Vissefjärda och gränsar i söder mot Blekinge, tidigare riksgräns mot Danmark. Öster om byn går både Lyckebyån och järnvägen mot Karlskrona i nord-sydlig riktning. Byn är en medelstor by med fem gårdar. Eremitemåla är mest känd för det mycket stora röset Anatamåla rör, som bildades under och av inlandsisen. Sägner är knutna till platsen, t.ex. den om att en jätte från Blekinge blev arg på kyrkringningen i Vissefjärda kyrka och skulle kasta sten på den, men att förklädet gick sönder och alla stenar ramlade ut. En annan sägen finns knuten till en mer sentida torplämning. Här ska "trollkärringen Anna Mulintan" ha bott². Ett par bevarade torp som ligger inne i skogen finns också, varav det ena är det f.d. soldattorpet Högåker. Landskapet här är delvis bevarat ålderdomligt med odlingsrösen. Väster om byn, precis på andra sidan bygränsen, finns ett annat bevarat torpställe, Luvön. Detta är ovanligt välbevarat med uthus och föremål samt berättelser om de som bodde här. Luvön förvaltas av Vissefjärda hembygdsförening.

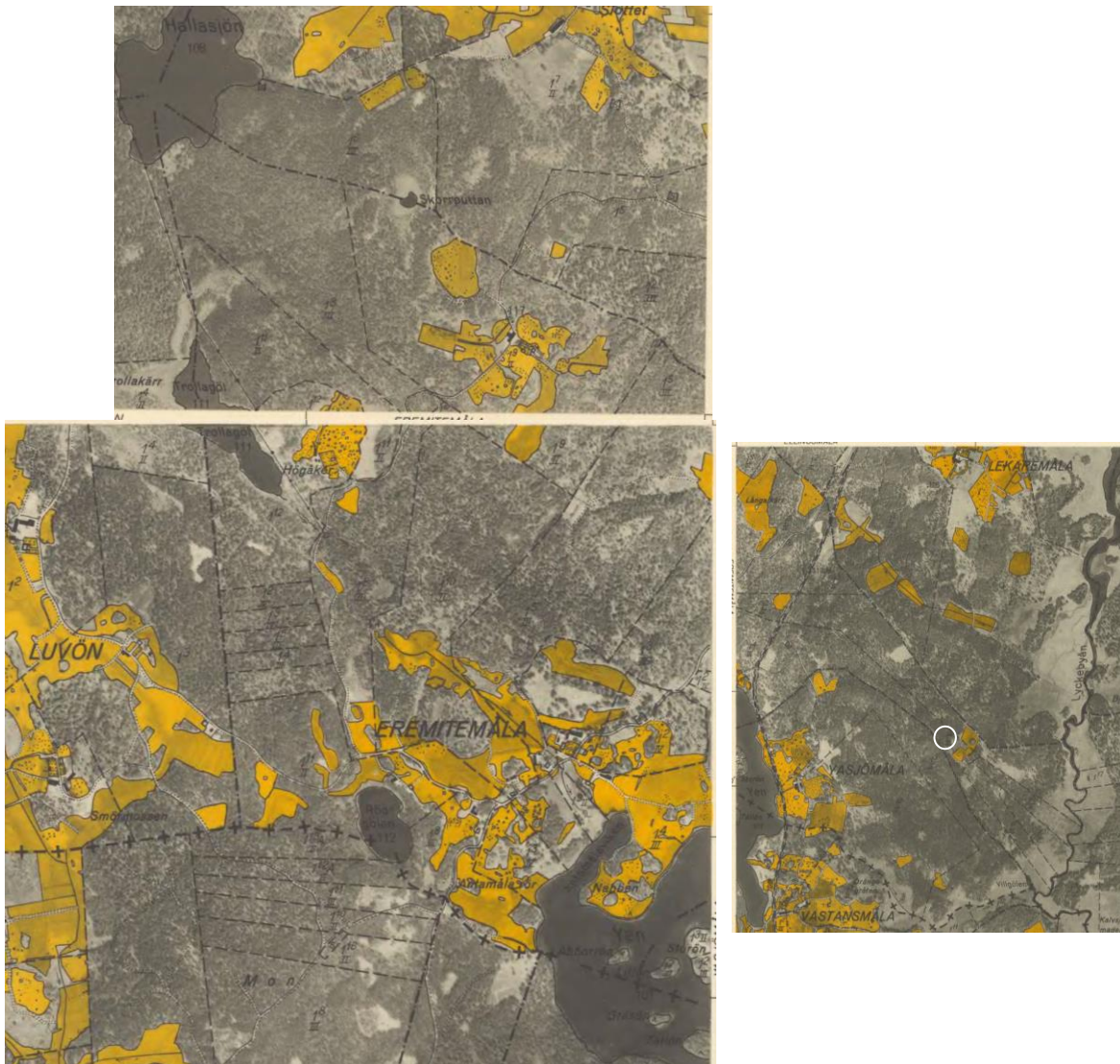
Ett ovanligt karaktärsdrag är att bygränsen åt öster har gjorts som en smal korridor från bykärnan, för att kunna nå ner till Lyckebyån. Vid ån vidgar sig gränsen för att bilda fem skiften, så att alla gårdar i byn hade varsitt skifte utmed ån. Detta visar hur viktiga slättermarkerna var för byarnas ekonomi under bondesamhället. Samma indelning som idag fanns i alla fall 1826, enligt enskifteskartan. Andra skiften som de olika gårdarna har är söderut mot sjön Yen. Flera gölar finns också inom byn, bland annat Rösgölen och Trollagöl. Båda knyter an till röset Antamåla rör. Flera kända fornfynd i byn tyder på att byn har lång kontinuitet. Bland annat har man hittat en skafthålsyxa och en trindyxa³, vilken tyder på aktiviteter här redan under stenåldern. Yxorna förvaras i Vissefjärda kyrkstallar.

---

¹ Naturbildning med namn och tradition, 150x50 m (NNÖ-SSV) och 11m h, bestående av 0,5-3 m st stenar, vanligen 1-1,5 m st. Stenarna är av granit, rundade. Skyddat som naturminne sedan 1973. En jättegumma från Blekinge skulle förrinta Vissefjärda kyrka och tog förklädet fullt med sten och begav sig ditåt. När hon kommit över gränsen började kyrkklockorna klämta och hon tappade stenarna i förskräckelsen och sprang. RAÄ-nummer Vissefjärda 5:1.

² Ur FMIS: Bebyggelselämningar, sentida, bestående av 2 husgrunder därav 1 med skorstensstock, 1 trolig källargrund, enstaka ansamling av röjningssten och röjda ytor. Inom området är en nyuppfördsommarstuga. Torp eller liknande (backstuga). Har enligt traditionen bebotts av Anna "Mulintan" som var trollkärring och kunde se in i framtiden samt bota sjukdomar. Anna levde troligen under slutet av 1800-talet. RAÄ-nummer Vissefjärda 89:1. Obs "sentida" är ej preciserad eftersom platsen inte är närmare undersökt. Om lämningen är äldre än 1850 räknas den sedan lagändringen 2014 som fornlämning.

³ RAÄ-nummer Vissefjärda 264:1 och RAÄ-nummer Vissefjärda 277:1.

På kartan från ca 1940 syns byns läge i förhållande till järnvägen, till den gamla riksgränsen i söder och korridoren ut till Lyckebyån i öster, med de fem indelade ägoskiftena, och ett madhus (inringat).

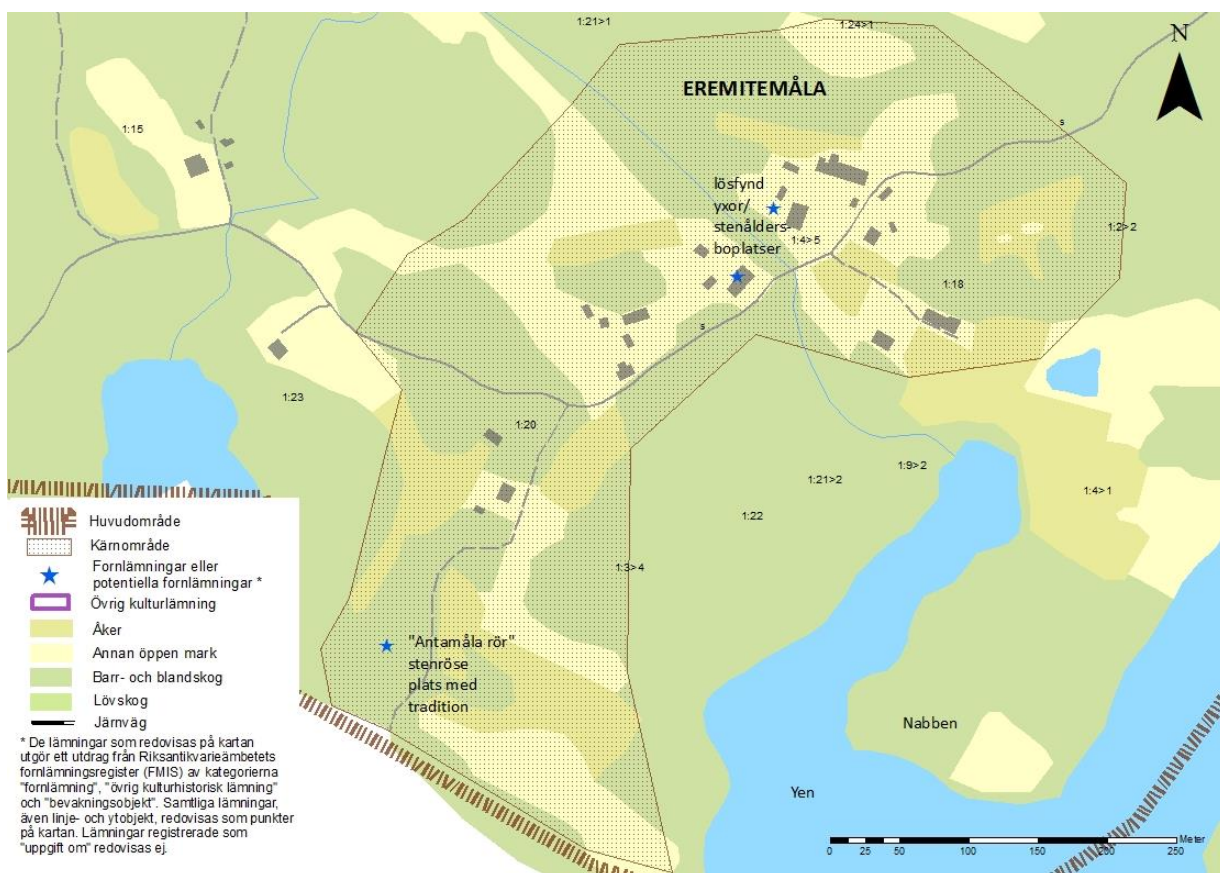

Enskifteskarta 1826. Korridoren ut till ägoskiften utmed Lyckebyån i öster finns nu (Rosa markering är inägomarken som redovisas för sig på egen karta).

Vid en jämförelse mellan denna karta från 1826 och dagens kartbild syns att de tre gårdarna ligger kvar i samma lägen, och att en utskiftad gård tillkommit sydost därom. Vägen är också kvar i samma sträckning. Antamåla rör syns som ett stort grått röse nere i bilden. Det har sannolikt alltid påverkat byn.

Kärnområde Eremitemåla

Eremitemåla by har formen av en traditionell småländsk by på landet. De tre äldsta gårdarna ligger kvar i samma lägen, främst norr om och utmed den slingrande byvägen, som också är kvar i samma sträckning sedan i alla fall tidigt 1800-tal. Trots att bebyggelsen är orienterad utmed vägen finns en tydlig koppling till vattnet, sjön Yen. Den norra gården (Eremitemåla 1:24) har särskilt högt kulturhistoriskt värde eftersom den är bevarad i traditionell stil, med tydlig uppdelning mellan mangård med tillhörande trädgård och fägård. Gården har flera olika bevarade ekonomibyggnader samt ett f.d. undantagshus. Övriga gårdar i byn är faluröda, delvis bevarade i traditionellt utförande och med vissa ekonomibyggnader. Gårdarna är från sent 1800-tal. I byn finns också mindre ställen med bostadshus från ca 1930 samt en villa från 1970-talet som visar på kontinuitet i byn ⁴. Odlingslandskapet på inägorna hålls till stora delar ännu öppet.

⁴ Där denna ligger ska en smedja ha legat tidigare, enligt nuvarande ägare (flera generationer i byn).

Torpet Luvön

Fadern på torpet, Adolf Vilhelm Johansson, gick under namnet "Ville i Luvön". Han hade arbetat vid järnvägsbyggen i Danmark, och hade 1897 förlorat ena benet vid en sprängolycka. Modern var båtsmansdottern Mathilda från Skäveryd. De gifte sig 1898 och fick fyra barn; Johan, född 1901, Klara född 1903, Linnea född 1906 och Ingeborg född 1910. Familjen flyttade hit kring 1910. "Ville i Luvön" var händig med träarbete och tillverkade och sålde träskor och olika jordbruksredskap som skyfflar och räfsor. Trots sitt handikapp kunde han också utföra dagsverken hos bönderna i trakten med diverse jordbruks- och skogsarbeten. Potatis odlade de på sin egen täppa. Lingon plockades i skogen. 1918 dog Mathilda i spanska sjukan. Ville stod ensam med fyra barn. Det berättas att han inte var främmande för "kvinnoysslor", som t ex brödbak.

De två döttrarna Klara och Ingeborg flyttade till Stockholm. De skrev dock flitigt brev hem till sin far. Dess brev finns bevarade. Johan och Linnea blev kvar i bygden. Linnea "tjänade piga" och brodern Johan hjälpte bönderna med dagsverken. Sedan 1950-talet har ingen bott i huset. Linnea dog 19 jan 1997 och hon testamenterade Luvön och alla övriga egendomar till Hembygdsföreningen. Stugan är en liten traditionell s.k. enkelstuga, med bevarad inredning och inventarier. Till torpet hör också en liten ladugård/ uthus, som kanske rymde en gris och höns. Miljön är ett välbevarat exempel på hur de fattiga bodde i Sverige i början av 1900-talet. Till det kulturhistoriska värdet hör även de bevarade historierna om de som bodde här, och de bevarade breven som skrevs från döttrarna i Stockholm.

Referenser

Lantmäteriets historiska kartor
Riksantikvarieämbetets Fornsök
I Dackebygd: 1987 sid 92, 1994, sid 85, 2003 sid 21.

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt

- Traditionell och enhetlig utformning av bebyggelsen. Mangårdsbyggnader från perioden ca 1820 – 1880-talet med typisk utformning, bevarad karaktär och ursprungliga byggnadsdelar. Äldre ekonomibyggnader och stenkällare samt traditionella trädgårdar.
- Äldre, grusbelagda byvägar och deras sträckningar inom huvudområdet. Stenmurar, vägstenar och hamlade träd i vägmiljön.
- Den öppna ängs-, hag- och åkermarken centralt i byn med stenmurar, röjningsrösen, trädgårdsgårdar och hamlade träd. Öppenheten och ägoindelningarna.
- Bevarade torpmiljöer, som Luvön och soldattorp.
- Bevarat madhus vid Lyckebyåns mader. Närheten till Lyckebyån och dess öppna mader.

Befintligt skydd

- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna*, samt *tillkommit innan år 1850*, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- **Alla byggnader** omfattas av **varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.
- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av **biotopskydd** enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)

Rekommendationer och förslag till skydd

- **Kärnområdena** är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefulla bebyggelseområden** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom **kärnområdena** bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en **antikvarisk förundersökning**. Vid lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- Inom **huvudområdet** bör hänsyn tas till områdets kulturhistoriska värden. Gårdarnas byggnader med uthus och ekonomibyggnader som berättar om gånga tiders levnadsvillkor är viktiga. Ängsladorna tillhör denna äldre typ av ekonomi. Skyddsåtgärder som inte är traditionella material kan användas, t ex plåttak. Nybyggnader och tillbyggnader bör anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning.
- **Huvudområdets öppna odlingslandskap** har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Åkerbruk, betesdrift samt skötsel av landskapselement i området bör främjas, i synnerhet i områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra kulturhistoriskt värdefulla landskapselement som stenmurar och rösen.
- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om.
- En dokumentation av byns bebyggelse är önskvärd.

Slingrande grusväg kantad med stenmurar och gamla åkrar och ängar med odlingsrösen möter besökaren.

Gården Eremitemåla 1:24 har flera kulturhistoriskt intressanta ekonomibyggnader, där några bildar en egen enhet, en ladugårdsplan, vid sidan av mangårdstomten.

Uthus och brygghus samt ett moderniserat f.d. så kallat undantagshus hör också till gården.

Ladugårdsbacken (Eremitemåla 1:24).

Traditionell ladugård i skiftesverk, med spetsig takvingel från halmtakstraditionen (Eremitemåla 1:24).

Gården har flera traditionella ekonomibyggnader, t.ex. detta f.d. brygghus/hönshus (Eremitemåla 1:24).

Gården Eremitemåla 1:4.

Gården Eremitemåla 1:10.

Eremitemåla 1:10.

Eremitemåla 1:10.

På fastigheten Eremitemåla 1:10 ligger förutom den äldre gården också denna villa från 1970-talet, på en plats där bysmedjan ska ha legat.

Eremitemåla 1:20.

Eremitemåla 1:20.

Antamåla rör är 11 meter högt och 50 x 150 meter till ytan. Det är inte konstigt att det påverkat byns karaktär och att det finns flera sägner om platsen.

Eremitemåla 1:23 samt det gamla soldatortorp, Högåker, med bevarad torparladugård.

Soldatortorp har ett tydligt omkringliggande odlingslandskap med odlingsrösen. Det bevarade torpstället Luvön.

Luvöns uthus och originaldetaljer.

Emmaboda
kommun

Länsstyrelsen
Kalmar län